

UNIVERSITETSMUSEET I BERGEN:

INNSPILL TIL

NY STORTINGSMELDING OM KULTURMINNEPOLITIKKEN

Universitetsmuseet i Bergen (UM), fremmer med dette innspill til arbeidet med ny stortingsmelding om kulturminnepolitikken. Vi ser dette i nær sammenheng med at «Forslag til ny forskrift om myndighet mv etter kulturminneloven» og overføring av andre oppgaver i forbindelse med regionreformen pågår på samme tid. UM viser også til våre høringsinnspill våren 2018 i forbindelse med regionreformen.

En stortingsmelding er selvsagt et politisk dokument. UM ser den imidlertid også som et grunnlagsdokument for det saksområdet den gjelder. Vi ønsker derfor en melding som tar opp grunnleggende spørsmål med relevans for kulturminnepolitikken i Norge. I tillegg må en mer deskriptiv del risse opp de nye utfordringene som kulturminnepolitikken i dag må ta høyde for, dette gjelder fenomener som klima, migrasjon, nasjonale demografiske endringer, ny teknologi, en kanskje problematisk masseturisme, osv. Vi ønsker en kunnskapsbasert tekst som forstår og uttrykker kompleksiteten i de involverte fenomenene, beskriver vesentlige mekanismer som gjør seg gjeldende, artikulerer grunnleggende temaer – og trekker noen konsekvenser av disse innsiktene i retning av praktisk politikk. Vi tror at muligheten for å definere hensiktsmessige mål, og nå dem, er avhengig av kunnskap om feltet. Med utgangspunkt i den pågående regionreformen, og dens betydning for det konkrete kulturminnevern, ønsker UM en tekst som rommer tenkning omkring viktige aspekter av kulturminner og kulturarv, en tekst som vil bli referansepunkt for fremtidig refleksjon omkring disse spørsmål, og som gir innsiktsfulle analyser og føringer når det gjelder kulturminnepolitikkens mål og virkemidler.

BAKGRUNN

Vi viser til Klima- og Miljødepartementets ønske om innspill til ny stortingsmelding om kulturminnepolitikken, datert 21.11.2018 med frist for skriftlige innspill 1.2. 2019.

Gjennom Universitetsmuseet i Bergen har UiB en betydelig virksomhet knyttet til kulturminneloven og tilhørende forskrifter. En av hovedpilarene her er forvaltningen av automatisk fredede kulturminner, men dette er også tett integrert med våre andre to oppgaver, nemlig forskning og formidling knyttet til kulturhistoriske og naturhistoriske samlinger i mer generell forstand. Ved museet er altså forvaltningen av kulturarv nært forbundet med kunnskapsproduksjon generelt og formidlingen av denne.

Dette setter Universitetsmuseene i en særegen situasjon i forhold til andre instanser som ivaretar av kulturarv - som riksantikvaren, kommunen, fylkeskommunen eller frivillige organisasjoner – siden vi har fokus på grunnforskning og undervisning i teori og metode. I formålsparagrafen til kulturminneloven heter det:

”Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet”.

I dette formålet er selve legitimiteten i kulturminneforvaltningen tuftet på vitenskapelig kunnskapsutvikling på feltet, og her har universitetsmuseene en viktig rolle å spille også i fremtiden. I det vi opplever som en forskyvning, i den varslede regionreformen, av dette ‘nasjonale ansvaret’ nærmere regionale politiske myndigheter og lokale næringsinteresser, mener vi det er viktig å styrke universitetsmuseene som garantister for denne legitimiteten knyttet til ‘vitenskapelig kildemateriale’. Universitetsmuseet bør fortsette å forvalte det lovpålagte vernet av løse kulturminner, fordi vi setter dette materialet inn i en universell og helhetlig vitenskapelig kunnskapsproduksjon som også skal tjene fremtidige generasjoner. Legitimiteten til hele kulturminnefeltet avhenger derfor av at universitetsmuseene både virker som en kunnskapsutvikler innenfor universitetsfagene og som en samfunnsaktør i forhold til dialog og medvirkning i lokalbefolkningen.

Frem til i dag har Universitetsmuseene hatt rollen som faglig rådgiver for Riksantikvaren når det søkes om dispensasjon fra kulturminneloven. På bakgrunn av fylkeskommunens dispensasjonssøknader og museets tilrådninger fatter Riksantikvaren vedtak om dispensasjoner skal bli innvilget, og kostnadene knyttet til en eventuell frigivningsundersøkelse. Deretter er det universitetsmuseene (eller i middelalderbyene; NIKU) som foretar utgravningene og ivaretar forskningsmaterialet som fremkommer ved undersøkelsene. Gjennom museet sitt ‘Faglig Program’ er de arkeologiske undersøkelsene nært forbundet med vår forsknings- og formidlingsstrategi

Årlig foretar UM omkring 15-20 arkeologiske utgravninger av ulik størrelse og art, med årlig oppdrag fra utbyggere i størrelsesorden 30-50 mill. kr. pr. år. Til tross for at norske kulturminner har et relativt strengt vern gjennom kulturminneloven, forsvinner en stor mengde kulturminner hvert år – uten å bli faglig undersøkt. Dette er i første rekke et resultat av utbygging, urbanisering, nye metoder i jordbruk osv., og i et moderne samfunn er det umulig å unngå konflikter mellom utbyggingsinteresser og kulturminner. Det er ingenting som tyder på at tap av kulturminner vil få mindre omfang de kommende årene, snarere tvert i mot. For å minimalisere kunnskapstapet legger UM mye tid og energi ned i behandlingen av dispensasjonssaker. I våre tilrådninger blir alle forhold ved det aktuelle kulturminnet belyst; kulturminnets art, hvor vanlig/unikt denne typen kulturminner er, pedagogisk verdi, forskningsmessige problemstillinger og hvilke kostnader som er knyttet til en eventuell utgraving. Det faglige grunnlaget for våre tilrådninger er basert på arkeologisk forskning, og en kunnskapsbase som er bygget opp over lang tid ved museet og i humanistiske fag generelt. Dette er kunnskap som igjen danner basis for den videre forvaltningen og formidlingen av kulturminnene.

Det er ingen tvil om at utvikling av nye områder (næringsutvikling, urbanisering, jordbruk, veibygging osv.) ofte framstår som ønskelig og nødvendig, men dette innebærer også ofte trusler mot vårt natur- og kulturmiljø, livsgrunnlag og identitet. Kulturminneforvaltningen og annen forvaltning som regulerer folks utnyttelse av arealer og naturressurser, opererer derfor

tidvis i et konfliktfylt felt. I kulturminnepolitikken er det derfor viktig med klare linjer mellom særinteresser og et generelt verdigrunnlag; mellom politikk og næring på den ene siden og lov og vitenskap på den andre.

I sin bestilling om innspill etterspør regjeringen aspekter rundt nye utfordringer; som klimaendring, urbanisering, demografiske endringer, digitalisering etc. Vi vil her legge til *nye politiske styringsformer* som i seg selv nye utfordringer i kulturminnepolitikken. Med det mener vi at prosesser rundt regionalisering - med større politisk innflytelse fra lokalt demokrati og næringslivsinteresser - vil være en betydelig utfordring for den prinsipielle lovbaserte kulturminneforvaltningen fordi det vil øke presset på den faglige begrunnede saksbehandlingen.

Vår forventning til en stortingsmelding om kulturminnepolitikken i Norge er en tekst som er klar rundt disse grenseoppgangene. Nedenfor foreslår vi grunnleggende temaer som museet ønsker at stortingsmeldingen tar opp. Det vil gjøre meldingen til en viktig tekst som gir grunnlag for tenkning omkring kulturminner og kulturarv og som fastslår grunnleggende prinsipper.

Våre innspill til ny stortingsmelding om kulturminnepolitikken vil fremheve viktigheten av å opprettholde universitetene og universitetsmuseene som garantister for generell kunnskapsproduksjon innenfor kulturminnefeltet.

TEMAER I DEN NYE STORTINGSMELDINGEN

1) Kulturarv og identitet

UM mener selve begrunnelsen for kulturminnevernet og kulturminnenes betydning for vår identitet tematiseres i meldingen.

Når det gjelder den nasjonale kulturminnepolitikken, er utgangspunktet et grunnleggende spørsmål: Hvorfor skal det finnes en politikk om dette, hvorfor skal kulturminner vernes? Hva er kulturarvens faktiske betydning for oss som lever i dag, og hvordan kommer den til uttrykk? Hvilken betydning har det at vår identitet i betydelig grad består av kunnskap og erindring om vår egen og andres historie? Hvilken betydning har norsk kulturarv for vår identitet som norske, og hvordan forholder den seg til andre identiteter vi kan ha – og til andres identiteter?

Kulturminner er svært ofte knyttet til et sted. Nåværende kulturminnelov nevner i §12, 3. ledd at noen objekter «bør være i offentlig eie ut fra nasjonale kulturminnehensyn». Det kan da erfaringsmessig være en spenning mellom det lokale og det regionale eller nasjonale, m.a. uttrykt i spørsmålet om tilbakeføring. Dette spørsmålet er også høyaktuelt i internasjonal sammenheng. Det finnes intet nasjonalt som ikke er satt sammen av det lokale og regionale -

ingen verdensarv som ikke består av nasjonale monumenter. Hvis det er slik Václav Havel uttrykte det, at det å erkjenne sin egen identitet er forutsetningen for sameksistens med andre identiteter, hvordan kan kulturminnepolitikken både styrke vår identitet og åpne den for omverden?

2) Kunnskapsbasert kulturminnevern og forskning

UM mener at betingelsene for en kunnskapsbasert kulturminnepolitikk bør tematiseres i meldingen.

En kunnskapsbasert kulturminnepolitikk ivaretar kulturminner som vitenskapelig kildemateriale og grunnlag for forståelse. Forståelse er ofte basert på innsikt i større kontekster, og et meningsfullt vern av kulturminner har innsikt og forståelse i større samfunnsmessige og historiske sammenhenger som både forutsetning og mål. For å kunne forstå kulturminnene og de sammenhengene de har inngått og inngår i, må kunnskapen nødvendigvis være et produkt av tverr- og flerfaglig forskning på universitetene. Den forskningsbaserte kunnskapen som da formidles og kommuniseres bør være et viktig element i en offentlig samtale. Her har kunnskapssektoren en viktig jobb å gjøre, og universitetsmuseene ikke minst.

Det er liten tvil om at vitenskapelige hensyn fort kan bli taperen i en situasjon hvor effektivisering, lønnsomhet og særinteresser skal være bærende i kulturminnepolitikken. Vi mener at kulturminner ikke bare oppfattes som en lokal ressurs forbundet med lokal verdiskapning eller lokal identitet. Vi mener det er essensielt at kulturminner settes inn i universelle problemstillinger med lange tidshorisonter - som for eksempel ved kulturell eller religiøs endring, endrede klimatiske forhold, befolkningsvekst og urbanisering. Dette krever også at man har mulighet til å se slike problemstillinger på et overordnet nivå, gjerne innenfor større tverrfaglige forskningsmiljø som evner å avveie disse prosessene i et helhetlig perspektiv. Det er på denne måten man skaper gode forvaltningsprosjekter som er relatert både til forskning og formidling. Kun da kan vitenskapen avdekke universelle menneskelige problemstillinger innenfor et langtidsperspektiv. Selv om våre funn ofte får lokalmiljø til å bli stolt av «sin» forhistorie er man tvunget til å tenke større og sette materialet inn i større over-regionale sammenhenger. Vårt materiale «tilhører» i så måte hverken lokal- eller nasjonalsamfunnet, det tilhører menneskeheten.

Vi mener det er viktig at den nye kulturminnemeldingen tar opp spørsmålet om *hvor* disse konfliktene og denne dialogen skal utspille seg mellom et kunnskapsbasert kulturminnevern og lokale særinteresser. Det er viktig at ikke saksbehandling og politisk tautrekking får gå på bekostning av offentlige rom for dialog og diskusjon rundt kulturarven og dens verdi.

3) Et desentralisert kulturminnevern

UM mener et desentralisert kulturminnevern må problematiseres.

For kulturminnevernet er regionreformens største konsekvens at dispensasjonsmyndigheten for automatisk fredede kulturminner overføres fra Riksantikvaren til fylkeskommunen. UM frykter at kulturminnevernavdelingene ved de ulike fylkeskommunene vil havne under et utilbørlig press fra politikk og næringslivsinteresser. I ytterste konsekvens kan det føre til at det blir gitt dispensasjon og frigiving av kulturminner i større grad enn hva som er tilfellet i dag, også for kulturminner som ikke burde bli frigitt.

UM mener det er overhengende fare for at en forvaltning av kulturminnene som er styrt av lokalpolitiske interesser, vil bli avskåret fra forskningsbaserte vurderinger. Dette vil kunne utarte til sneversynthet, en forvaltning for forvaltningens egen del. En kan se for seg en situasjon hvor forskere ikke vil finne det faglig relevant å fordype seg i et materiale som er innsamlet på bakgrunn av forvaltningsprosedyrer. Dette vil igjen føre til at forskningsresultater ikke vil inngå som en integrert del av dispensasjonspolitikken. I et slikt scenario vil forvaltningen av kulturminner tømmes for forskningsmessig nyvinning og relevans. Et kulturminnevern som stort sett reproducerer gammel kunnskap, som ikke kan vise til faglig utvikling, vil være en anakronisme og på sikt fremstå som irrelevant. Det er derfor sentralt at frigivningsprosessen knyttet til automatisk fredede kulturminner må være underlagt sterk faglig styring.

UM mener det fortsatt må være et overstatlig organ mellom region og universitetsmuseene, slik at fylkeskommunene ikke får en dobbeltrolle som forvalter og frigivingsmyndighet. Ansvar for automatisk fredede kulturminner vil her bli overført til et politisk styrt organ, og UM mener for denne sammenkoblingen, hvor næringsutvikling, vedlikehold og arbeidsplasser kan bli satt opp mot nasjonale verneverdier og vitenskapelig materiale, er svært uheldig. Her mener UM at det er naturlig, at direktoratet fortsatt innehar en rolle, som også sikrer en mest mulig enhetlig nasjonal forvaltningspraksis på tvers av regionene. Fra UM sin side er det viktig at det er etablert forutsigbare prosesser i forhold til forvaltning, utgravning og frigivingsmyndighet. Det er videre sentralt at man i størst mulig grad opprettholder lik behandling fra region til region og fra sak til sak, spesielt om beslutningsmyndigheten blir overført til et politisk organ.

Over en periode på mer enn 150 år har UM forvaltet og bygget opp sin kompetanse på kulturminner innenfor sitt museumsdistrikt (Hordaland, Sogn og Fjordane og Sunnmøre). Det samme gjelder for de fire andre universitetsmuseene. Vi oppfatter det derfor som essensielt at universitetsmuseenes geografiske ansvarsområder ligger fast. Bare på denne måten kan en sikre god faglig kontinuitet og en forsvarlig forutsigbar dispensasjonspolitikk.

4) Kulturminner og kulturarvens betydning – over tid

UM mener lister over særlig viktige kulturminner er problematisk.

I forbindelse med regionreformen og forslag til ny forskrift om myndighet mv. etter kulturminneloven har det blant annet kommet et forslag om at det skal opprettes lister over de viktigste kulturminnene i Norge. Dette er «kulturminner av særlig nasjonal verdi» som Riksantikvaren fremdeles skal ha et spesielt ansvar for.

UM finner det svært problematisk å opprette slike lister, og tanken bak et slikt forslag avslører en umiddelbar og tidsbegrenset holdning til kulturminner og kulturminnevern. Dette vil bli en rangering ut fra samtidens verdier med kort tidshorisont. Hvordan kan man vite hva som er den viktigste kulturarven for fremtiden? I forskningssammenheng er det ofte slik at det er først i ettertid at et materiale kan vise seg å bli viktig, eksempelvis innenfor forskning på menneskelige levninger, i første rekke bein og tenner. Her har metoder og teknikker med DNA vært revolusjonerende de siste 10-15 år, noe som har gitt oss mye ny innsikt om vår forhistorie. Slik sett har materiale som ble samlet inn for 100-150 år siden, i en tid da man i beste fall kunne anslå alder og kjønn, fått ny vitenskapelig verdi. I dag kan vi uttale oss om mobilitet, genetisk opphav, kosthold, sykdom og geografisk opphav på bakgrunn av dette kildematerialet. Metodene er fortsatt i en rivende utvikling. Bryggen i Bergen er et annet slående eksempel på hvordan oppfatningen av kulturminners verdi endres over tid. Etter bybrannen i Bergen i 1955 viste en undersøkelse fra Gallup at 66 % av byens befolkning ville ha Bryggen revet, og sterke næringsinteresser ønsket å bygge parkeringshus etter brannen. Staten gikk derimot inn for å verne Bryggen, bl.a. basert på vitenskapelige funn fra middelalder. Bryggen er i dag et signaturelement i opplevelsen av Bergen for turistindustrien og på UNESCO sin verdensarvliste.

Det er nettopp dette spennet mellom umiddelbare lokale hensyn og et mer langsiktig blikk på fortid og fremtid man må ta høyde for når man skal utforme en ny stortingsmelding om kulturminnepolitikken. Det er ikke mulig å forutsi hvor de store oppdagelsene vil komme i fremtiden, og nasjonale lister for særlig viktige kulturminner setter dette perspektivet i skyggen.

5) Materielle og immaterielle kulturminner

UM mener at meldingen skal tematisere forholdet mellom det materielle og det immaterielle.

Forståelsen av kulturminner er avhengig av at man forstår både deres materielle og immaterielle komponenter. I KML §2, 1. ledd definerer nåværende lov kulturminner som «alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til». Ordet 'kulturminne' viser til en bestemt funksjon der sporet i det fysiske miljøet, sted eller gjenstand, minner oss på noe. Dette sier noe vesentlig om kultur som i utstrakt grad nettopp eksisterer som minne og erindring. Det er

denne egenskapen som gjør det så viktig å verne gjenstander fra både kultur og natur, for de blir steder der minnet kan feste seg og næres. Erindring og minne gjør det som minnes nærværende og virksomt. Minne-funksjonen er altså konstitutiv for det fenomen som politikken skal verne og formidle, og gir helt unike bidrag til forståelsen av og kunnskap om menneskelig kultur. Derfor er det viktig å få en analyse av hva denne minnefunksjonen består i, og hvordan den arter seg. Hvilke mekanismer er i spill, og hvorfor er de viktige for en nasjon? Når maskedansen fra Butan eller kaffehus i Wien er på UNESCOs liste for immateriell verdensarv, er det blant annet fordi grunnleggende deler av minnene er materielle, som f. eks. masker og kaffekopper. Det er imidlertid også konstitutivt for et kulturminne at det forteller og uttrykker noe som ofte også er immaterielt. Dette gjør også at kulturminnepolitikken må være helhetlig og dynamisk i sin forståelse av samfunn og historie.

6) Kultur og natur

UM foreslår at meldingen skal tematisere og problematisere skillelinjene mellom kultur og natur.

Når vi nå befinner oss i den såkalte «antroposene tidsalder», altså en periode hvor jorden først og fremst er dominert av menneskelig aktivitet, begynner vi også å forstå i større grad enn før at kultur og natur er sammenvevde rammebetingelser for planeten. I så måte har behovet i dag for tverrfaglighet på tvers av skillet mellom kultur og natur allerede tvunget seg frem. Da blir det lite hensiktsmessig å forstå kulturarven isolert fra naturarven. Allerede første ledd sier nåværende kulturminnelovs formålsparagraf at kulturminner skal vernes «som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning». I KML § 2, 3. ledd heter det at «reglene om kulturminner og kulturmiljøer gjelder så langt de passer også for botaniske, zoologiske eller geologiske forekomster som det knytter seg kulturhistoriske verdier til».

UM mener den nye meldingen bør gjennomgå språkbruken og tenkningen rundt disse skillelinjene mellom kulturarv og naturarv.

7) Det norske og det fremmede

UM mener at meldingen skal tematisere forholdet omkring det norske og det fremmede.

Med migrasjon og større kulturell mangfoldighet blir også kulturelle uttrykk mobile – og deres minner til erindring. Kulturminnepolitikken må altså forholde seg til spørsmålet om hva det er å være norsk, i spenningen mellom hva det betydde før og hva det betyr i dag. Kanskje har vårt samfunn aldri vært så homogent som vi forestiller oss. Hvilken kultur skal norsk kulturminnepolitikk i årene fremover sikre at minnes og blir tatt vare på? Hvilke mekanismer er i spill?

8) Det dynamiske og statiske

UM mener at meldingen skal tematisere spørsmålet om forholdet mellom det dynamiske og det statiske i kulturarven.

Tradisjon er grunnleggende et dynamisk begrep, det indikerer en bevegelse og noe som gis videre. En levende tradisjon, en levende kulturarv, er altså ikke en historisk markør, men noe som løpende undergår forandring og derved forblir relevant, så å si ikke-museal, noe som former og beriker våre liv nå og fremover. Imidlertid finnes det også i kulturarven elementer som nettopp forblir de samme, som sikrer at det finnes en form for kontinuitet. Minne og erindring har nettopp denne dobbeltheten i seg. Det er noe som erindres, men erindres *nå*, slik at fortid og nåtid overlapper. Arbeidet med å bevare og verne kulturminner og kulturarv må ta høyde for at kulturer og kulturarv ofte selv har bygget inn mekanismer som skjuler fenomenenes historisitet og underkommuniserer de kreftene som utvikler og endrer, og som at spørsmålet om endring i seg selv blir radikalt. Tradisjon, kulturarv og – minner må forbli relevant, fortsatt være i stand til å avspeile og uttrykke noe vesentlig ved våre liv og livsbetingelser. Det er noe av dette som ligger i forestillingen om at noe må forandres for å forbli det samme. Vern av kulturminner og materiell kultur ligger alltid i spenningsfeltet mellom denne fastfrysingen og det levende som alltid er underlagt forandring. «Vern gjennom bruk» har vært en måte å håndtere denne spenningen på. Her åpner seg spørsmål om autentisitet, endring, relevans, bruk av historien, og ulike samfunns råderett og autoritet over egen historie.

9) Strategier for formidling av kunnskap

UM foreslår at meldingen tematiserer formidlingsstrategier for bevaring av kunnskap og tilgjengeliggjøring av kulturminnene.

Vern av kulturminner skjer først og fremst for å sikre at de kan inngå i fortellingene om oss, skape nye historier om vår historie. Om ingen kjente til et kulturminne, ingen hadde adgang til det eller kunnskap om det, ingen noen gang brukte det til noe, så ville det ikke vært et poeng å verne, bevare, konservere og magasinere det. Formidlingsstrategier for bevaring muliggjør bruk av kulturminnene, og er derfor uløselig integrert i selve begrunnelsen for vern, og dermed også for politikk på området. Dermed blir det en oppgave å se på ulike formater der kulturminnene kan gjøres tilgjengelige. En proaktiv kulturminnepolitikk må nødvendigvis være opptatt av betingelsene for denne tilgjengeliggjøring. Det gjelder digitale formater, og det gjelder landets museer med sine til dels omfattende samlinger. Museene i Norge forvalter en betydelig del av landets kultur- og naturarv.

Kunnskap er den vev av forskningsresultater som knyttes sammen til en forståelse og formidles på en slik måte at den blir befolkningens eiendom og allmennkunnskap.

10) Museenes rolle som formidlere

UM foreslår å tematisere museene som formidlere av lokal og universell kunnskap.

Universitetsmuseene har kontaktflate mot et lokalt, regionalt og nasjonalt publikum. Gjennom utstillinger, digitale plattformer og på arkeologiske utgravninger treffer vi et sammensatt publikum av ulike alder, forutsetninger og bakgrunn. Et mål er at alle har rett til å ta del i, og bli presentert for nyvinninger og resultater fra forskningsfronten. Det er derfor viktig at det er god integrering mellom forskningsprosessene innenfor det arkeologiske feltet, forvaltningen og formidling. Etter vår mening har Universitetsmuseene som forskning- og forvaltningsinstitusjon de beste forutsetningene for å drive formidling på et høyt faglig nivå når alle disse leddene i forskningsprosessen er tilstede innad i museet. En viktig forutsetning for å kunne jobbe med store vitenskapelige samlinger og problemstillinger er at de er samlet på ett sted, noe som gjør det mulig med stor-skala undersøkelser og sammenligninger som ellers ikke er mulig.

Møteplasser for formidling og faglig aktivitet er i dag i stor endring med økende grad av ulike digitale plattformer og nye arenaer for formidling. UM har i forbindelse med rehabiliteringen av de Naturhistoriske samlinger etablert en «Arena for forskningsformidling», hvor også formidling på kulturminnefeltet blir sentralt. Her vil det bli skapt møteplasser mellom en svært sammensatt publikumsmasse og ulike typer for formidling og faglig aktivitet. UM ser både muligheter og utfordringer i bruk av virtuelle formidlingsformer. Her vil kunnskapsutveksling foregå både mot et allment publikum, men også mot andre samfunnsaktører, hvor UM vil fungere som faglig formidler og vitenskapsrådgiver. På basis av UM sin faglige kompetanse og bredde har man muligheten til å sette ulike samfunnsproblemer som f.eks. klimaendringer, urbanisering og ulike former for identitet inn i store sammenhenger i fortid, nåtid og framtid.

11) Problematisk kunnskap

UM foreslår at meldingen tematiserer spørsmålet om fenomenet 'problematisk kunnskap'.

Kunnskap forskningsbaserte innsikter er et ubetinget gode. Kunnskap og kommunikasjon omkring den kan imidlertid alltid problematiseres, og av ulike grunner oppfattes som uetisk eller falsk. I dag møter ofte forskningsbasert kunnskap motstand når den ikke passer inn i aksepterte forestillinger, myter eller verdensbilder. På universitetene er vi opptatt av vår frihet til å levere forskning og kunnskap uavhengig av finansiering eller politisk korrekthet. Dette gjelder både på det naturvitenskapelige området, og innenfor samfunnsfagene og humanistiske fag. Når det gjelder kulturminner, kulturarv og historie er det viktig at museene kan formidling av forskning hvor vi nettopp utfordrer myter og populære forestillinger rundt kulturarvens opprinnelse, dens historie eller dens tilknytning til lokal eller nasjonal identitet.

12) Bevaringsprogrammene

UM mener det er sentralt med en videreføring av bevaringsprogrammene og opprettelse av nye innenfor spesifikke områder.

Bevaringsprogrammene til Riksantikvaren er viktige strategiske tiltak i bevaringen og bruk av viktige kulturminner, og har vist seg å være svært vellykket. For UM sin del har Bevaringsprogrammet for bergkunst (BERG) gjort det mulig å sette i stand en rekke bergkunstlokalteter innfor vårt forvaltningsområde. Man har på den måten hatt muligheten til å synliggjøre og legge til rette bergkunst for et allment publikum. Et eksempel er bergkunst feltet i Vingen, Bremanger kommune, Sogn og Fjordane, hvor man gjennom BERG programmet har hatt muligheten til å drive utstrakt skjøtsel, dokumentasjon og tilrettelegging, samtidig som dette har generert både lokal, regional, nasjonal og internasjonal interesse blant annet gjennom forskning og øvrig formidling. Programmet er også viktig for å kunne minimere tap og skader både i Vingen og andre steder, slik at disse også er tilgjengelige for fremtidige generasjoner.

På bakgrunn av de store klimaendringene vi har sett de siste 20-30 årene smelter det nå fram uvurderlige kulturminner fra snøfonner i fjellet, også innenfor UM sitt museumsdistrikt. Materialet fra smeltende snøfonner i fjellet fanges imidlertid ikke opp av dispensasjonspolitikken slik den fungerer i dag, og forvaltningen av dette unike kulturhistoriske materialet er preget av vilkårlighet og ad-hoc «redningsaksjoner». Etter vår mening er det et klart nasjonalt anliggende å sikre mest mulig av dette materialet. UM vil derfor sette frem et sterkt ønske om at sikring av denne type kulturminner kommer inn under samme organisasjonsform som de øvrige bevaringsprogrammene.

13) Flerfaglighet

UM mener det må være et samspill mellom ulike fag og disipliner i forvaltningen av kulturarven.

UM er nasjonalt kompetansesenter innenfor våre fagområder med en kombinasjon av naturhistoriske - og kulturhistoriske samlinger, med stor grad av tverrfaglighet. Ved UM finner man altså et samspill mellom disipliner innen naturvitenskapen og humaniora. I en tid da særlig naturvitenskapen spiller en vesentlig rolle i data innsamling og analysemetoder, er et bredt tverrfaglig kunnskapsbasert fagmiljø nødvendig, og noe som kontinuerlig må videreutvikles. UM er i dag i stor grad knyttet til Universitetet i Bergen sine strategiske forskningsplaner, hvor UM har forsknings- og formidlingsprogrammer knyttet opp mot disse planene. Som forvalter ikke bare av statens, men alle sin kulturarv, ligger det også store utfordringer i å sikre god forvaltning av arkiver, samlinger og andre fellesressurser av betydning for offentligheten slik at disse blir gjort tilgjengelige for forskning, undervisning, formidling og innovasjon også i fremtiden. Slik sett er det et utstrakt behov for å synliggjøre betydningen av kulturminner og kulturarv, og deres rolle i samfunnet.

14) Tiltakshavers dekningsplikt etter kulturminneloven

UM mener man i en ny stortingsmelding må problematisere dekningsplikten og dens konsekvenser.

Det er viktig at stortingsmeldingen problematiserer om og eventuelt i hvilken grad, kostnader til arkeologiske undersøkelser ved større private tiltak skal bekostes av tiltakshaver (jfr. KML § 9, § 10), eller dekkes av staten. I den senere tid har det vært mye medieomtale av tiltak som ligger i grenselandet mellom større og mindre private tiltak. Et nærliggende eksempel er utvidelsen av et fjøs på Jæren, hvor bonden selv måtte betale for registreringer og utgravninger. Dette er en sak som er svært skadelig for kulturminnevernet, hvor konsekvensen blir at svært få eller ingen bønder i fremtiden vil varsle når de treffer på kulturminner. Selv om vi mener at prinsippet «forurensar betaler» skal være grunnleggende i det praktiske kulturminnevernet, bør det i større grad brukes skjønn i enkeltsaker enn det som synes å være tilfellet i dag. Selv om tiltakshavers dekningsplikt etter kulturminneloven er begrenset til hva som er nødvendig for å sikre det vitenskapelige kildematerialet som blir berørt av tiltaket, er det viktig å presisere at denne loven, i sin nåværende form, er med på å sikre at nye resultater, for eksempel fra en utgraving, relativt hurtig kan omsettes til ny kunnskap.

15) Bruk av ny teknologi og dataflyt

UM mener stortingsmeldingen må drøfte ulike sider ved innføring og bruk av ny teknologi og dataflyt.

Det ligger både store muligheter og utfordringer knyttet til bruk av ny digital teknologi. I flere sammenhenger kan teknologien både være ressursbesparende og effektiviserende innen kulturminnepolitikken. Videre er bruk av ulike teknologiske tilnærminger og plattformer en mulighet til å formidle på flere måter, og på den måten også nå ut til et bredere og mer variert publikum. Her ligger det både utfordringer og potensiale i bruk av f.eks. Augmented Reality (AR), Virtual Reality (VR) og Mixed Reality (MR). Det må i slike sammenhenger også ligge tolkninger og faglige vurderinger til grunn for presentasjoner i ulike format og former.

I forvaltningssaker er det i dag også utstrakt bruk av digital teknologi. En arkeologisk utgraving er i dag preget av teknologiske hjelpemidler i alle ledd og man har sett økt interesse både for bl.a. GPR, LIDAR og droner. Dette er uvurderlige hjelpemidler i både forskning- og forvaltningssaker, men de understreker også behovet for fortsatt utgravning og tolkning av resultater i forskningsbasert forvaltning. Vi peker videre på de store utfordringene knyttet til flyt av data og informasjon mellom kommuner, fylkeskommuner og museet, samt offentlig tilgjengelige databaser. Det bør nå også fokuseres på ny digitalisering av gamle data og dataflyt.

KONKLUSJON

Etter vår mening er kulturminnevernet avhengig av et bredt, aktivt og oppdatert forskningsmiljø som kan delta i større nasjonale og internasjonale nettverk, følge med i ulike forskningstrender og samtidig være en premissleverandør for forskningsstrategiske tema. Kritisk og fri forskning er et vilkår for å trekke frem ny kunnskap fra den ikke fornybare ressursen som kulturminner er. I en ny stortingsmelding om kulturminnepolitikken må man sikre at begreper som *kunnskap*, *faglighet* og *forskning* blir ivaretatt og får en sentral plass. UM mener en stortingsmelding om fremtidens kulturminnepolitikk ikke må bli preget av kortsiktige og lokale hensyn hvor kunnskap om kulturarv blir satt opp mot næringslivsinteresser, effektiviserende tiltak preget av økonomiske motiver og kortvarig gevinst. Stortingsmeldingen må vektlegge varige verdivalg som man også skal kunne leve med i fremtiden. Dette må være basert på forutsigbarhet innenfor gitte rammer og faglig forståelse, også i prosesser knyttet opp mot urbanisering, klimaendringer og økt digitalisering. Slik sett vil UM være en samfunnsaktør og en medspiller for å kunne skape en bærekraftig kulturminnepolitikk for fremtiden.

Bergen 31.01.2019